

INDUSTRIA LITICĂ CIOPLITĂ APARTINÂND CULTURII CERAMICII LINIARE DE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

Pătrunse din Slovacia în Polonia meridională prin porțile Moravei și prin alte trecători ale Carpaților, răspândindu-se apoi pe două mari direcții, spre nord-vest pe valea Oderului și spre est și nord-est pe valea Vistulei, comunitățile aparținând culturii ceramicii liniare coboară pe Nistru răspândindu-se în toată Moldova. Silvia Marinescu-Bîlcu, care s-a ocupat de această problemă, consideră că triburile liniar-ceramice au ajuns în teritoriul dintre Prut și Nistru și pe o cale mai directă, din teritoriul actual al Ucrainei subcarpatice, avându-se în vedere masarea stațiunilor în bazinul superior al Nistrului și pe valea râului Răut¹. De pe teritoriul Moldovei comunitățile liniar-ceramice s-au răspândit, în mai multe etape, pe două direcții: spre sud-estul Transilvaniei și spre nord-estul Munteniei².

Comunitățile în discuție au ajuns în regiunile orientale ale României în una din fazele evolute ale acestei culturi, anume în faza cunoscută sub numele de ceramică liniară decorată cu capete de note muzicale³.

În ceea ce privește evoluția culturii ceramicii liniare în regiunile orientale ale României (excepând grupa est-slovacă din vestul țării), se presupune a se fi desfășurat în două sau trei etape⁴.

Așezarea liniar-ceramică de la Târpești beneficiază și de două datări radiocarbon, care îi situează evoluția între 5300 și 4950 CAL B.C.⁵: 6245 ± 100 (Blm-801) (5319-5070 CAL

- 1 S. Marinescu-Bîlcu, *Târpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR International Series 107, Oxford, 1981, p. 16-17; Idem, *Les Carpates Orientales et la Moldavie*, în *Atlas du Néolithique européen. L'Europe Orientale* (ed. J. K. Kozłowski), ERAUL 45, Liège, 1993, p. 193.
- 2 V. Teodorescu, *Date preliminare privind cultura cu ceramică liniară din teritoriul de la sud de Carpați al României*, în *SCIV*, 17, 2, 1966, p. 223-233; Idem, *Contribuții la cunoașterea răspândirii culturii cu ceramică liniară pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în *Sesiunea de comunicări a Muzeelor de Istorie - 1964*, București, 1970, p. 42-51; N. Vlăsa, *Cultura ceramicii liniare în Transilvania*, în *Neoliticul Transilvaniei*, BMN 3, Cluj-Napoca, 1976, p. 9-15.
- 3 I. Nestor, *Cultura ceramicii liniare în Moldova (pe baza săpăturilor arheologice de la Glăvănești Vechi, Iași)*, în *SCIV*, II, 2, 1951, p. 17-26.
- 4 E. Comșa, *Quelques nouvelles données sur la culture à céramique rubanée en territoire roumain*, în *Alba Regia*, 12, 1972, p. 177-178; S. Marinescu-Bîlcu, *În legătură cu câteva opinii privind originea și evoluția neoliticului și eneoliticului pe teritoriul Moldovei*, în *SCIVA*, 34, 2, 1983, p. 122; N. Ursulescu, *Contribuții privind evoluția culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei*, în *ArhMold*, XIII, 1990, p. 35; Idem, *La civilisation de la céramique rubanée dans les régions orientales de la Roumanie*, în *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en context européen*, BAI IV (ed. V. Chirica et D. Monah), 1991, p. 198-207.
- 5 C.-M. Mantu, *Absolute chronology of Neolithic Cultures in Romania and relations with the Aegeo-Anatolian world*, în *Préhistoire d'Anatolie. Genèse de deux mondes* (ed. M. Otte), vol. 1, ERAUL 85, Liège, 1998, p. 161.

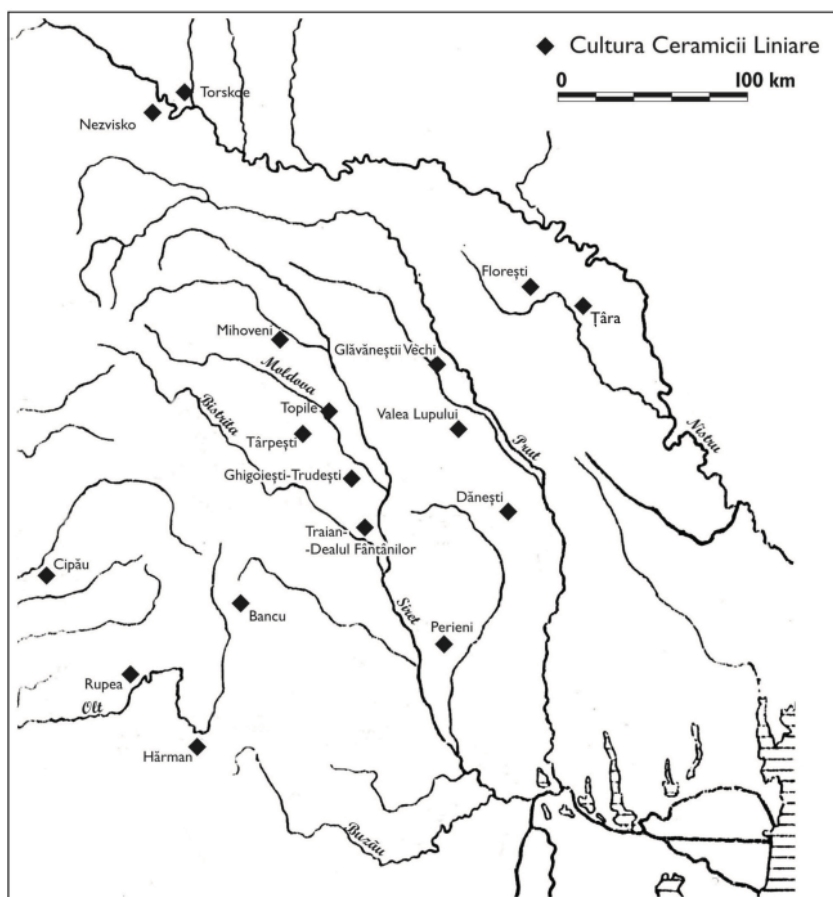

Fig. 1

Descoperiri ale Culturii ceramicii liniare la este de Carpați (după S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, 1993)

B.C.) și 6170 ± 100 (Bln-800) (5240-4947 CAL B.C.)⁶.

În momentul în care triburile liniar-ceramice au ajuns în zona est-carpatică a României aici mai viețuiau încă comunități Starčevo-Criș, cu care noii veniți au conviețuit o vreme, fiind apoi asimilate sau împinse spre alte zone⁷.

Este cunoscut faptul că pe teritoriul de care ne ocupăm lipsesc până acum așezările pluristratificate aparținând culturii ceramicii liniare și că nu au fost încă descoperite locuiri de lungă durată, cu case mari, cu compartimentări interioare, ci doar așezări cu colibe răzlețe,

⁶ *Ibidem*, 170.

⁷ N. Ursulescu, *op. cit.*, 1990, p. 17; S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, 1993, p. 194; S. Marinescu-Bîlcu, C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în cadrul culturii Starčevo-Criș pe teritoriul României. Așezarea de la Grumăzești, jud. Neamț*, în *Mem.Ant.*, 21, 1997, p. 273.

care nu formează un strat cultural consistent⁸.

De asemenea, cercetările arheologice în siturile liniar-ceramice au fost destul de limitate și, în consecință, volumul colecțiilor obținute, redus. La acestea se adaugă faptul că, frecvent, autorii cercetărilor au omis prezentarea materialelor litice cioplite sau le-au menționat în doar câteva cuvinte.

De aceea, informațiile pe care le-am putut obține din literatura de specialitate sunt inegale, iar caracterizarea industriei litice pe care am realizat-o este influențată de acest fapt. Am avut acces la materialele de la Traian-Dealul Fântânilor (jud. Neamț) și Târpești (jud. Neamț), aflate în colecțiile Muzeului de Istorie și Arheologie din Piatra Neamț⁹, dar, având în vedere faptul că este vorba de stațiuni pluristratificate, neavând la îndemână și documentația de șantier care să ne permită o atribuirea culturală corectă, am preferat, până la verificarea și punerea la punct mai clară a informațiilor noastre, să analizăm doar materialele atribuite cu siguranță nivelelor liniar-ceramice și nu celor ulterioare de acolo. Cercetările în așezările de la Perieni (jud. Vaslui), Dănești (jud. Vaslui) și Mihoveni (jud. Suceava) au furnizat doar câteva piese din piatră cioplită; în ceea ce privește materialele de la Glăvăneștii Vechi (jud. Iași) nu am reușit să depistăm locul lor de depozitare.

În aceste condiții, pentru realizarea studiului nostru am utilizat rapoartele de săpături și studiile în care sunt tratate, mai mult sau mai puțin detaliat, resturile de locuire aparținând comunităților liniar-ceramice (inclusiv piesele de piatră cioplită) din așezările cercetate la Glăvăneștii Vechi (jud. Iași)¹⁰, Perieni (jud. Vaslui)¹¹, Dănești (jud. Vaslui)¹², Târpești (jud. Neamț)¹³, Traian-Dealul Fântânilor (com. Zănești, jud. Neamț)¹⁴ și Mihoveni (jud. Suceava)¹⁵ (fig. 1).

8 N. Ursulescu, *op. cit.*, 1991, p. 207-212; S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, 1993, p. 193-194.

9 Mulțumim, și pe această cale, d-nei dr. Silvia Marinescu-Bîlcu, pentru bunăvoința de a fi de acord cu accesul nostru la piesele de la Traian și Târpești.

10 I. Nestor, *op. cit.*, 1951, p. 17-26; E. Comșa, *Considerații cu privire la cultura cu ceramică liniară de pe teritoriul R. P. R. și în regiunile vecine*, în SCIV, 11, 2, 1960, p. 217-244; Idem, *Așezarea culturii cu ceramică liniară de la Glăvăneștii Vechi*, în Hierasus, 9, 1994, p. 65-124; I. Nestor et al., *Activitatea șantierului de săpături arheologice Iași-Botoșani-Dorohoi*, în SCIV, I, 1, 1950, p. 27-32; Idem, *Săpăturile de pe șantierul Valea Jijiei (Iași-Botoșani-Dorohoi) în anul 1950*, în SCIV, II, 1, 1951, p. 51-76.

11 M. Petrescu-Dîmbovița, *Sondajul stratigrafic de la Perieni (reg. Iași, r. Bârlad)*, în Materiale, 3, 1957, p. 65-82.

12 M. Petrescu-Dîmbovița, E. Zaharia, *Sondajul arheologic de la Dănești*, în Materiale, 8, 1962, p. 49-51.

13 S. Marinescu-Bîlcu, *Sondajul de la Târpești (r. Tg. Neamț, reg. Bacău)*, în Materiale, 8, 1962, p. 235-242; Idem, *Unele probleme ale neoliticului moldovenesc în lumina săpăturilor de la Târpești*, în SCIV, 19, 3, 1968, p. 395-422; S. Marinescu-Bîlcu et alii, *Contribuții la ecologia locuirilor pre și proto-istorice de la Târpești*, în Mem.Ant., 9-11, 1977-1979 (1985), p. 643-684.

14 H. Dumitrescu, C. Matasă, *Șantierul arheologic Traian*, în SCIV, 5, 1-2, 1954, p. 35-50; H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian (1954) (r. Buhuși, reg. Bacău)*, în SCIV, 6, 3-4, 1955, p. 459-474; Idem, *Șantierul arheologic Traian (r. Buhuși, reg. Bacău)*, în Materiale, V, 1959, p. 189-199; Idem, *Șantierul arheologic Traian*, în Materiale, VII, 1961, p. 91-105; H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu, *Activitatea șantierului arheologic Traian*, în Materiale, VIII, 1962, p. 245-260; idem, *Șantierul arheologic Traian*, în Materiale, IX, 1970, p. 39-45.

15 N. Ursulescu, P.-V. Batariuc, *Așezarea culturii ceramicii liniare de la Mihoveni (jud. Suceava)*, în SCIVA, 30, 2, 1979, p. 271-284; N. Ursulescu, *op. cit.*, 1991, p. 188-224.

MATERIA PRIMĂ

Așezarea liniar-ceramică de la Târpești a constituit obiectul unor studii interdisciplinare, în cadrul cărora a fost realizată și examinarea microscopică a tipurilor de roci utilizate pentru realizarea uneltelor. Din păcate, industria litică cioplită liniar-ceramică de la Târpești este formată din doar 55 de piese, număr destul de mic pentru ca situația reflectată să fie considerată reprezentativă în evidențierea structurii petrografice a utilajului liniar ceramic de pe întreg teritoriul Moldovei.

Silexul este principala materie primă preferată de către comunitățile liniar-ceramice¹⁶.

La Târpești silicolitul reprezintă 45,45% din totalul utilajului¹⁷, iar silexul propriu-zis constituie 29,09% din totalul utilajului litic cioplit¹⁸ (fig. 2).

În celelalte așezări, Glăvăneștii Vechi¹⁹, Traian-Dealul Fântân timer²⁰, proporția pieselor lucrate din silex este majoritară. S-au folosit mai multe varietăți. Majoritatea pieselor este

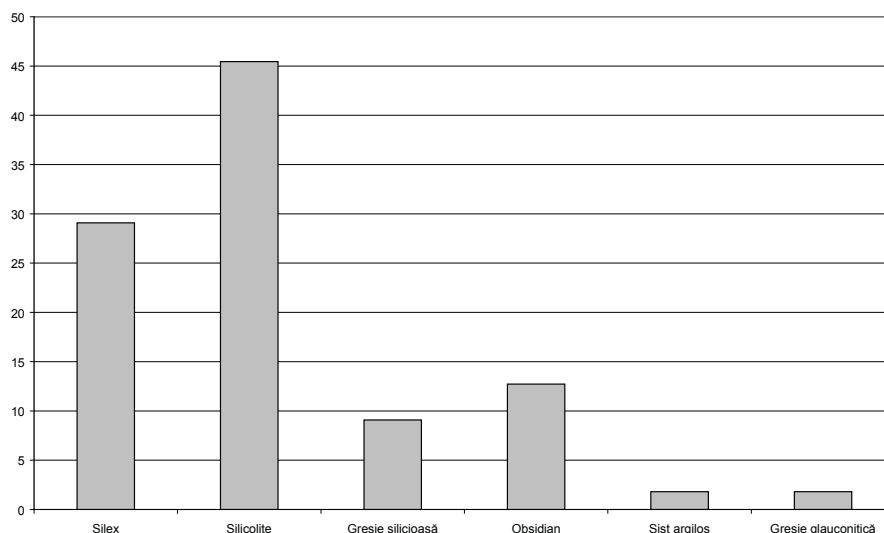

Fig. 2.

Materia primă cioplită în așezarea liniar-ceramică de la Târpești (%) (situația statistică după S. Marinescu-Bîlcu et alii, *op. cit.*, 1985, p. 647-648)

realizată din silex de bună calitate, de culoare neagră, aproape neagră, cenușiu-translucidă, (Glăvăneștii Vechi, Traian-Dealul Fântân timer, Târpești)²¹. La Glăvănești, dar și la Traian-

¹⁶ Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, 1970, p. 39.

¹⁷ S. Marinescu-Bîlcu et al., *op. cit.*, p. 647-648.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ E. Comșa, *op. cit.*, 1994, p. 73-74.

²⁰ H. Dumitrescu, *op. cit.*, 1955, p. 464; H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, 1970, p. 43.

²¹ H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, 1962, p. 254; E. Comșa, *op. cit.*, 1960, p. 229; S. Marinescu-

Dealul Fântânilor și Mihoveni, au fost descoperite și piese din silex de culoare alburiu mată, așa-numitul silex de Nistru²².

O altă rocă utilizată în așezările în discuție este obsidianul. Nu avem menționate unelte din obsidian, în sensul definiției formale a uneltelor, dar au fost descoperite numeroase așchii de obsidian cu urme de utilizare²³. Proporția pieselor realizate din această rocă la Târpești este de 12,72% din totalul utilajului litic cioplit²⁴. A fost utilizat și la Traian-*Dealul Fântânilor*²⁵ și la Glăvăneștii Vechi²⁶.

O altă materie primă utilizată este gresia silicioasă. Ea este folosită de către comunitățile liniare de la Traian-*Dealul Fântânilor*²⁷. Exploatarea gresiei ne face să presupunem o penurie de materie primă de calitate superioară. Spre aceeași concluzie ne conduce și prezența unor unelte realizate pe nuclee epuizate (la Târpești)²⁸, ca și re folosirea unor piese paleolitice găsite, probabil, în apropierea așezării (la Glăvăneștii Vechi)²⁹.

ANALIZA INDUSTRIEI LITICE CIOPLITE

Nucleele. Dintre siturile cercetate, Glăvăneștii Vechi pare a fi așezarea unde a avut loc cea mai intensă exploatare a silexului. Aici au fost descoperite 97 de nuclee (constituind 17,77% dintr-un total de 546 de piese). Numărul nucleelor este mult mai redus în celelalte așezări (la Traian-*Dealul Fântânilor* ele reprezintă doar 4,88%) dar, se poate presupune, având în vedere și numărul mare al pieselor neretușate menționate de către descoperitori, faptul că prelucrarea silexului avea loc în așezări.

Cele mai multe nuclee sunt prismatice și piramidal-conice, nuclee de lame, dar au fost descoperite și nuclee neregulate sau cu desprinderi încrucișate (pl. 1/14-19; 7/1-7).

	Nr.	%
Nuclee	97	17,77
Așchii neretușate	19	3,48
Lame neretușate	250	45,79
Unelte	180	32,97
Total utilaj	546	100,00

Tabelul 1. Glăvăneștii Vechi. Grupe tehnologice majore (după Păunescu, *op. cit.*, 1970, anexa nr. II/2 D, 156-157)

Bilcu, *op. cit.*, 1981, p. 8.

22 E. Comșa, *op. cit.*, 1994, p. 74; H. Dumitrescu, Vl. Dumirescu, *op. cit.*, 1962, p. 254; N. Ursulescu, P. V. Batariuc, *op. cit.*, p. 277.

23 S. Marinescu-Bilcu, *op. cit.*, 1981, p. 8.

24 S. Marinescu-Bilcu et alii, *op. cit.*, 1985, p. 647-648.

25 H. Dumitrescu, *op. cit.*, 1955, p. 464; H. Dumitrescu, Vl. Dumirescu, *op. cit.*, 1970, p. 43.

26 I. Nestor et alii, *op. cit.*, 1951, p. 55.

27 H. Dumitrescu, *op. cit.*, 1955, p. 459, 464.

28 S. Marinescu-Bilcu, *op. cit.*, 1981, p. 8.

29 I. Nestor et alii, *op. cit.*, în SCIV, II, 1, 1951, p. 54.

Trebuie semnalată prezența - la Glăvăneștii Vechi - a unor nuclee fusiforme³⁰, tip de nucleu specific complexului tardenoisian de tip nord-vest pontic³¹ (pl. 1/14-15). Ele se întâlnesc și în așezări aparținând culturii liniar-ceramice din spațiul pruto-nistrian³².

Numărul nucleelor epuizate este destul de ridicat; unele au fost refolosite ca percutoare sau chiar au fost transformate în unelte³³.

Ca dimensiuni, putem afirma, după datele furnizate de ilustrație, că au fost descoperite atât nuclee macrolitice, cât și unele a căror lungime nu depășește 3 cm.

PRODUSELE PRIMARE DE DEBITAJ.

Lamele neretușate constituie 45,79% din totalul utilajului litic descoperit la Glăvăneștii Vechi și 28,46% la Traian-Dealul Fântânilor (pl. 4/1-2, 4-19; 5/1-16; 6/1-3, 5-17, 19-20). Cele mai multe sunt piese de dimensiuni microlitice, dar nu lipsesc nici cele de dimensiuni mijlocii sau chiar macrolitice. Lamele au, în general, laturile paralele, curbura longitudinală ușoară sau aproape inexistentă, bulbul puțin marcat. Cele mai multe au secțiunea trapezoidală.

	Nr.	%
Nuclee	6	4,88
Așchii neretușate	0	0
Lame neretușate	35	28,46
Unelte	82	66,67
Total utilaj	123	100,00

Tabelul 2. Traian – Dealul Fântânilor. Grupe tehnologice majore (după Păunescu, *op. cit.*, 1970, anexa nr. II/2 C, 155-156)

Așchiile neretușate nu sunt prezente în situațiile pe care le-am utilizat, datorită, probabil, concepției de săpătură a anilor '50-'60, când materialul era selectat direct pe șantier, oprindu-se pentru studiu doar ceea ce era considerat semnificativ - în cazul nostru uneltele și nucleele - dar nu și așchiile. Prezența lor este însă menționată în toate rapoartele de săpătură. Proporția lor ne-ar fi putut furniza mai multe detalii despre cioplirea pe loc, în așezare. Pentru multe dintre ele sunt specificate urme de uzură³⁴. La Glăvăneștii Vechi reprezintă 3,48%.

Uneltele constituie 32,97% din totalul materialului litic la Glăvăneștii Vechi și 66,67% la Traian-Dealul Fântânilor. Diferența destul de mare care se remarcă între proporția uneltelor din cele două așezări provine, în opinia noastră, din modul în care erau strânse (și contabilizate) anumite artefacte în perioada în care s-au realizat cercetările. Faptul că în situația statis-

30 Al. Păunescu, *op. cit.*, București, 1970, p. 39.

31 Idem, *Mezoliticele de la Erbicieni și Ripiceni-Izvor, expresie a tardenoazianului nord-vest pontic*, în *SCIIVA*, 32, 4, 1981, p. 492-502.

32 O. Larina, *Kul'tura linejno-lentočnoj keramiki Pruto-Dnestrovskogo regiona*, în *Stratum Plus*, 2, 1999, p. 47.

33 S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, 1981, p. 8; H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, 1962, p. 254.

34 H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, 1962, p. 264; S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, 1981, p. 8.

tică realizată de Al. Păunescu³⁵ nu apar așchiile retușate coroborat cu mențiunile prezenței acestora în rapoartele de săpături ne determină să conchidem că așchiile fiind considerate deșeuri, ne semnificative, nu au fost strânse. În acest context (în care o categorie de artefacte a fost ignorată) raportarea uneltelor numai la o parte din numărul total de artefacte au dus la situația cunoscută.

Utilajul retușat liniar-ceramic este constituit din: gratoare, lame retușate, piese geometrice, lame trunchiate, inserții pentru seceri, străpungătoare, piese cu encoches și denticulate.

Gratoarele. În cadrul utilajului litic cioplit, gratoarele constituie cele mai numeroase unelte (reamintim că predominarea acestor unelte reprezintă o caracteristică a industriilor litice preneolitice³⁶), dar nu reapare varietatea tipologică din perioada anterioară prezenței în zonă a comunităților Starčevo-Criș (pl. 1/9-13; 2/1-25; 3/1-16, 19)³⁷.

Cele mai multe piese sunt pe așchii, mai puține pe lame. Gratoarele pe așchii cunosc mai multe subtipuri: convexe, ogivale, unguiforme, semicirculare, circulare.

	Unelte	Nr.	%
1	Lame parțial retușate	31	17,22
2	Lame continuu retușate		
3	Lame denticulate	3	1,67
4	Lame cu trunchiere retușată	6	3,33
5	Piese cu encoches	3	1,67
6	Piese cu luciu	6	3,33
7	Gratoare	123	68,33
8	Străpungătoare	2	1,11
9	Trapeze	5	2,78
10	Burine	1	0,56
	Total unelte	180	100,00

Tabelul 3. Glăvăneștii Vechi. Repartiția tipologică a pieselor retușate

În ceea ce privește gratoarele realizate pe lame, acestea sunt preponderent convexe, dar sunt prezente și piesele unguiforme și à museau. Lamele pe care sunt realizate sunt retușate continuu sau parțial, cu retușe uni- sau bilaterale, directe sau inverse. Nu lipsesc piesele duble. În general sunt de dimensiuni mici și mijlocii.

Ponderea lor în ansamblul uneltelor este de 68,33% la Glăvăneștii Vechi și 45,12% la Traian-Dealul Fântânilor.

Grupa gratoarelor este urmată de cea a **lamelor retușate**. Ele constituie 17,32% din totalul uneltelor la Glăvăneștii Vechi și 17,07% la Traian-Dealul Fântânilor.

Această grupă nu este foarte variată din punct de vedere tipologic. Sunt piese cu retușe continui sau parțiale pe una sau pe ambele laturi (pl. 3/17; 4/3; 6/4, 18). Retușele sunt oblice,

³⁵ Al. Păunescu, *op. cit.*, 1970.

³⁶ Idem, *Le tardenoisien de l'est et du sud-est de la Roumanie*, în *Dacia*, N. S., 31, 1987, p. 13; idem, *Le Paléolithique et le Mésolithique de Roumanie (un bref aperçu)*, în *L'Anthropologie (Paris)*, 93, 1, 1989, p. 151.

³⁷ S. Țurcanu, *Tehnologia industriilor litice tardenoisien. Sursele de materie primă*, referat doctorat, București, 1998, p. 4-6.

în cele mai multe cazuri (15,85% la Traian-Dealul Fântânilor și 15,55% la Glăvăneștii Vechi) dar nu lipsesc nici exemplarele cu retușe abrupte și semiabrupte (tip de retușare ce constituie o moștenire preneolitică).

Lamele fin denticulate constituie un subtip al lamelor retușate. Fina denticulare este dispusă în general pe o singură latură și nu afectează corpul piesei. Proporția lor nu depășește 2,44% în nici una din industriile luate în discuție.

Lamele cu encoches constituie 4,88% la Traian-Dealul Fântânilor și numai 1,67% la Glăvăneștii Vechi. Piese descoperite au, în general, o singură encoche. Atunci când este vorba de două, acestea sunt dispuse pe o singură latură (lame à coches multiple unilaterale) (pl. 1/13).

	Unelte	Nr.	%
1	Lame parțial retușate	14	17,07
2	Lame continuu retușate		
3	Lame denticulate	2	2,44
4	Lame cu trunchiere retușată	6	7,32
5	Piese cu encoches	4	4,88
6	Piese cu luciu	4	4,88
7	Gratoare	37	45,12
8	Străpungătoare	3	3,66
9	Trapeze	12	14,63
10	Burine		0,00
	Total unelte	82	100,00

Tabelul 4. Traian – Dealul Fântânilor. Repartiția tipologică a pieselor retușate

Lamele trunchiate reprezintă 3,33% din totalul uneltelor la Glăvăneștii Vechi și 7,32% la Traian-Dealul Fântânilor. Cel mai frecvent trunchierea este oblică, mai rar dreaptă și uneori ușor concavă. La Traian-Dealul Fântânilor este întâlnit și tipul de piesă cu trunchiere dublă, oblică, abrupt retușată.

Ilustrând o preocupare agricolă, **lamele cu luciu** sunt realizate în general - în industriile analizate - pe lame microlitice, trunchiate sau retușate (pl. 6/9). Proporția lor nu atinge, în nici una din stațiunile la care ne raportăm, 5% (3,33% la Glăvăneștii Vechi și 4,88% la Traian-Dealul Fântânilor).

Burinele sunt ca și inexistente. A fost descoperit un singur exemplar, de unghi pe spărtură, formă atipică, la Glăvăneștii Vechi.

La fel de puțin numeroase sunt **străpungătoarele**. Sunt realizate pe lame, partea activă fiind obținută prin retușe abrupte și semiabrupte care intră adânc în corpul piesei. Sunt semnalate la Glăvăneștii Vechi, Traian-Dealul Fântânilor și Dănești (pl. 2/26). Aici trebuie încadrată și piesa lucrată pe un nucleu de silex epuizat, descoperită la Târpești³⁸. Este vorba de un vârf dublu (dublu străpungător) realizat pe un suport cu laturile arcuite în formă ușor convergentă și care a fost retușat abrupt, fapt care a dus la realizarea a două părți active. Este un exemplu de utilizare ingenioasă a materiei prime.

³⁸ S. Marinescu-Bilcu, *op. cit.*, 1981, p. 8.

O discuție aparte trebuie făcută pentru **piesele geometrice**, mai ales plecând de la inventarul descoperit în stațiunea de la Traian-Dealul Fântânilor.

În cadrul industriei din așezarea menționată, piesele geometrice ating o proporție de 14,63%. După informațiile pe care le deținem, cel puțin pentru teritoriul Moldovei dintre Carpați și Prut, este singura așezare unde procentul acestui tip de piese este atât de ridicat, indiferent de cultura neo-eneolitică la care ne raportăm.

Piesele geometrice sunt trapeze și piese trapeziforme, de formă simetrică și asimetrică, cu mai multe variante: simetrice scurte, simetrice lungi, simetrice cu trunchieri oblice (trapez cu baze decalate/paralelogram), asimetrice (pl. 1/1-8). Toate exemplarele sunt realizate din silex. În legătură cu aceste piese considerăm că se impun câteva precizări.

Astfel, prezența lor este aproape necunoscută în regiunile limitrofe de evoluție ale culturii liniar-ceramice³⁹. Ele apar în schimb în cultura Bugului Sudic. Ca o ipoteză de lucru, apreciem că procentajul lor din totalul uneltelor, disproporționat de mare pentru Traian-Dealul Fântânilor, nu poate fi explicat decât prin fondul mezolitic pe care aceste comunități l-au asimilat indirect, posibil prin contactul cu comunitățile **influențate** de cultura Bugului Sudic.

DISCUȚII

Situația prezentată de noi pentru așezările liniar-ceramice din regiunile orientale ale României este, în linii generale, similară cu cea din locuirile contemporane de la est de Prut (Florești I, Rogojeni II, Gura Camencii VI, Dănceni, Țira II)⁴⁰ și din alte regiuni limitrofe de evoluție ale culturii (ne referim la Polonia de sud-est)⁴¹. Și în cadrul industriei litice din aceste așezări predomină utilajul microlitic, realizat în special pe suport lamelar (într-o proporție care variază între 58 și 74%)⁴².

În ceea ce privește uneltele propriu-zise, se întâlnesc aceleași tipuri de piese, cu preponderența gratoarelor, urmate de lame retușate, cu diverse subtipuri⁴³. Aceste caracteristici ne determină să afirmăm apartenența comunităților liniar-ceramice (din faza cu note muzicale) care evoluează pe teritoriul est-carpatic al României, la grupa liniar-ceramică periferică în care predomină gratoarele⁴⁴.

După cum este cunoscut, pe teritoriul României, în nord-vestul Transilvaniei, s-au descoperit și așezări aparținând unei faze mai timpurii a culturii liniar-ceramice de aspect est-

39 J. K. Kozłowski, *Über die Untersuchungen der östlichen Peripherien der Linien-Bandkeramik-Kultur*, în *ActaAC*, XIV, 1974, p. 22.

40 O. Larina, *Neolithic pe teritoriul Republicii Moldova*, în *TD*, II, 1-2, 1994, p. 54-55; Idem, *op. cit.*, 1999, p. 47-50.

41 J. K. Kozłowski, *op. cit.*, 1974, p. 24.

42 O. Larina, *op. cit.*, 1994, p. 54-55.

43 *Ibidem*, p. 55; Idem, *op. cit.*, 1999, p. 47-50; V. Dergacev et alii, *Raskopki 1980 g. na mnogolosojnan poselenii Dančeny I*, în *Arheologičeskie issledovanija v Moldavii v 1979-1980 gg.*, Kișinev, 1983, *passim*.

44 J. K. Kozłowski, *op. cit.*, 1974, p. 17; idem, *Die Frage des Ursprungs der Steinindustrie der bandkeramischen Kultur*, în *Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam*, 14/15, 1980, p. 83-90.

slovac, care însă și-a continuat, evoluția până în eneoliticul timpuriu⁴⁵.

Comparativ cu situația din așezările aparținând culturii cermicii liniare cu capete de note muzicale descoperite în spațiul est-carpatic al României, industria litică aparținând aspectului liniar est-slovac (din așezările de la Berea, com. Ciumești, jud. Satu-Mare, punctele I și IX) se caracterizează în primul rând, prin utilizarea - aproape exhaustivă - a obsidianului ca materie primă pentru realizarea uneltelor⁴⁶. Industria caracteristică este cea microlitică. Tipurile de unelte sunt, în principal, aceleași, dar diferă procentajul lor în totalul artefactelor de piatră cioplită, remarcându-se o preponderență a lamelor retușate, urmate de piesele cu *encoche*s și de piesele geometrice⁴⁷. Diferența de structură în cadrul utilajului litic cioplit se datorează, cu certitudine, substratului anterior, epipaleolitic/mezolitic, asimilat în aria de formare a culturii și în spațiile parcurse în decursul evoluției celor două grupuri.

Subliniind, încă o dată, numărul mic de așezări aparținând culturii ceramicii liniare, sărăcia materialului litic furnizat de ele, precum și caracteristicile diferite care transpar din analiza utilajului litic aparținând celor trei situri la care ne-am referit în principal, în final, putem aprecia că industria litică cioplită a culturii ceramicii liniare din faza cu capete de note muzicale de pe teritoriul Moldovei prezintă următoarele trăsături caracteristice:

- Omogenitate tipologică, atestată prin dominarea a două grupe de unelte: gratoare și lame retușate.
- Prezența piesele geometrice este, în anumite așezări (Glăvăneștii Vechi, Târpești) destul de redusă; ele constituie, însă, un procent considerabil, din totalul utilajului litic, la Traian-Dealul Fântânilor.
- Lipsesc burinele sau sunt extrem de rare.
- În unele așezări (Glăvăneștii Vechi) au fost descoperite nuclee fusiforme, formă de nucleu specifică complexului tardenoisianului nord-vest-pontic.
- Ca dimensiuni, piesele sunt microlitice în proporție de peste 60%. Se întâlnesc, rar, și piese macro-litice (2%).

Din această scurtă trecere în revistă, se poate deduce că structura utilajului litic în discuție prezintă anumite trăsături/caractere arhaice care constau în:

- Existența unei structuri statistice clar dominată de gratoare, multe pe așchii, situație ce evocă utilajul preneolitic. Diferența de structură dintre industria Starčevo-Criș din Moldova față de cea a culturii ceramicii liniare din același areal, este întâlnită și în alte arealuri de răspândire a celor două culturi. Ea a fost interpretată ca fiind rezultatul unei diferențieri în economia de subsistență, reflectând importanța diferită pe care o are agricultura în cele două culturi⁴⁸.

45 Denumit inițial grupul Ciumești, el a fost redefinit ca grupul Pișcolt deoarece materialele cele mai reprezentative au fost descoperite la Pișcolt și nu la Ciumești. Este încadrat în complexul cultural Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă-Iclod (vezi E. Comșa, *Quelques problèmes concernant la civilisation de Ciumești*, în *ActaAC*, XIII, 1972-1973, p. 39-49; Gh. Lazarovici, J. Némethi, *Neoliticul dezvoltat din nord-vestul României (Sălajul, Satmarul și Clujul)*, în *ActaMP*, VII, 1983, p. 17-60; Z. Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico-statistice*, BMN 19, Cluj-Napoca, 1999, p. 75-80).

46 Al. Păunescu, *Perežitki tardenauazkoi kul'tury v drevnem neolite v Ciumești*, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 467-475; idem, *Les industries lithiques du Néolithique ancien de la Roumanie et quelques considérations sur l'inventaire lithique des cultures du Néolithique moyen de cette contrée*, în *Chipped stone industries of the Early Farming Cultures in Europe*, Warsaw-Cracow, 1987, p. 90.

47 Idem, *op. cit.*, 1987, p. 90.

48 E. Starnini, *The Mesolithic/Neolithic transition in Hungary. The lithic perspective*, în *From the Mesolithic to the Neolithic, Proceedings of the International Archaeological Conference held in the Damjanich Museum of Szolnok, september 22-27, 1996* (eds. R. Kertész, J. Makkay), Budapest, 2001, p. 397.

- Un procent destul de ridicat de piese geometrice;
- Exploatarea nucleelor fusiforme.

Problema care se pune este unde și când a fost asimilat acest fond arhaic.

Pot fi avansate mai multe ipoteze:

- Transmis prin filieră Starcevo-Criș, în perioada de coexistență pe teritoriul Moldovei.
- În aria de origine a comunităților liniar-ceramice, în momentul formării culturii și asimilării fondului anterior epipaleolitic/ mezolitic.
- Pe parcursul evoluției culturii, de-a lungul traseului parcurs până a ajunge în teritoriile est-carpătice ale României.

În opinia noastră, posibilitatea ca fondul arhaic al industriei litice cioplite liniar-ceramice să fi fost preluat prin filieră Starcevo-Criș, în scurta perioadă de coabitare a celor două culturi pe teritoriul Moldovei, nu este viabilă deoarece unele din elementele în discuție nu se regăsesc în industria Starcevo-Criș din teritoriul de referință. Mai aproape de realitate ni se pare ipoteza că unele dintre aceste caractere au fost asimilate în spațiul de formare al culturii iar altele în spațiul pruto-nistrian. Acceptarea acestui punct de vedere poate explica atât procentul ridicat de piese geometrice din industria de la Traian-Dealul Fântânilor cât și prezența nucleelor fusiforme și proporția mare de gratoare pe așchii.

Prezența pieselor geometrice este aproape necunoscută în regiunile limitrofe de evoluție ale culturii liniar-ceramice⁴⁹. Ele apar în schimb în cultura Bugului Sudic ca și nucleele fusiforme. Spațiul pruto-nistrian, parcurs de comunitățile liniar-ceramice în drumul lor spre teritoriile est-carpătice ale României actuale, cunoaște, în perioada de referință, puternice influențe ale culturii Bugului Sudic evidente și în domeniul ceramicii. Deci, corectă ar putea fi, în opinia noastră, ipoteza conform căreia elementele menționate au fost asimilate în aria de influență a acestei culturi. Astfel se poate explica atât procentul ridicat de piese geometrice din industria de la Traian-Dealul Fântânilor cât și prezența nucleelor fusiforme.

Proporția ridicată a gratoarelor, constituie o caracteristică a fazelor evolute ale culturii ceramicii liniare și din alte spații geografice⁵⁰.

La finalul acestui material menționăm că intenția noastră a fost aceea de a prezenta stadiul cunoștințelor actuale asupra industriei litice cioplite din cadrul culturii ceramicii liniare cu capete de note muzicale care a evoluat pe teritoriul Moldovei. Ipotezele avansate sunt ipoteze de lucru neavând un caracter definitiv.

49 J. K. Kozłowski, *op. cit.*, 1974, p. 22.

50 Idem, *op. cit.*, 1980, p. 83-90 ; M. Kaczanowska, *Die Feuersteinindustrie der ältesten Landgemeinschaften in Südpolen*, în *Chipped Stone Industries of the Early Farming Cultures in Europe*, Warsaw-Cracow (eds. J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski), 1987, p. 175-185; I. Cheben, *Bisherige Erkenntnisse im Studium der Spaltindustrie der Kulturen mit Linearkeramik in der Slowakei*, în *Chipped Stone industries of the Early farming cultures in Europe*, Warsaw-Cracow (eds. J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski), 1987, p. 169-174.

**L'INDUSTRIE LITHIQUE TAILLÉE DE LA CULTURE DE LA CÉRAMIQUE LINÉAIRE À
TRAVERS LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE**

Résumé

Ayant pénétré du côté de la Slovaquie en Pologne méridionale, par les portes de la Moravie, et par d'autres endroits de passage des Carpates, s'étant ultérieurement répandues dans deux directions majeures, vers le nord-ouest le long de la Vallée de l'Oder et vers l'est et le nord-est le long de la Vallée de Vistula, les communautés appartenant à la culture de la céramique linéaire descendent le long du Dniestr et se répandent à travers toute la Moldavie.

Les trajets de dissémination et les étapes de distribution et d'évolution de cette très importante culture sont analysés en profondeur du point de vue de la typologie et des matrices d'incidence de l'industrie lithique..

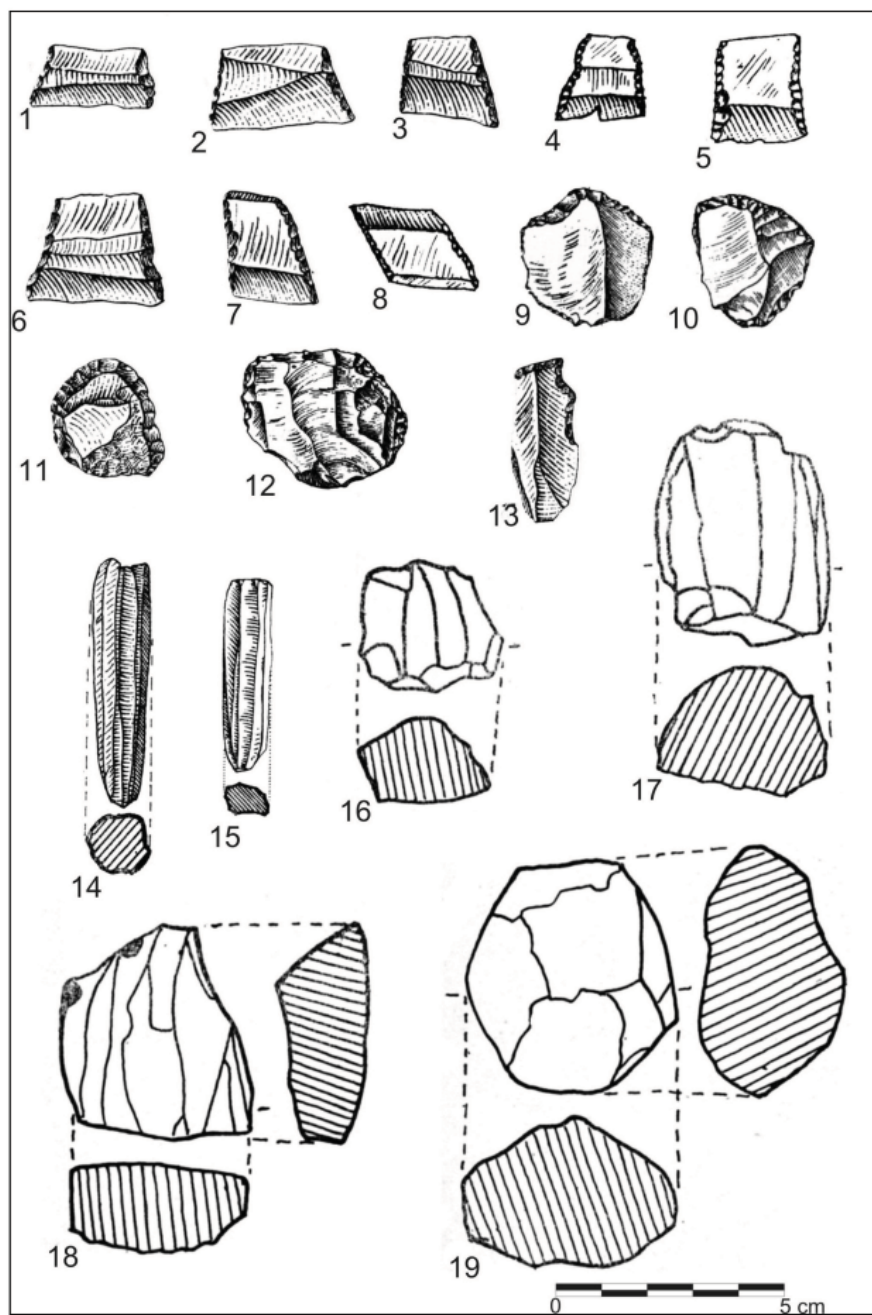

Fig. 3

Utilaj litic cioplit aparținând Culturii ceramicii liniare. 1-3, 6-7, 11, 13, Traian-Dealul Fântânilor; 4-5, 8-10, 12, 14-15, 17-19, Glăvăneștii Vechi, (după Al. Păunescu, *op. cit.*, 1970, E. Comșa, *op. cit.*, 1994)

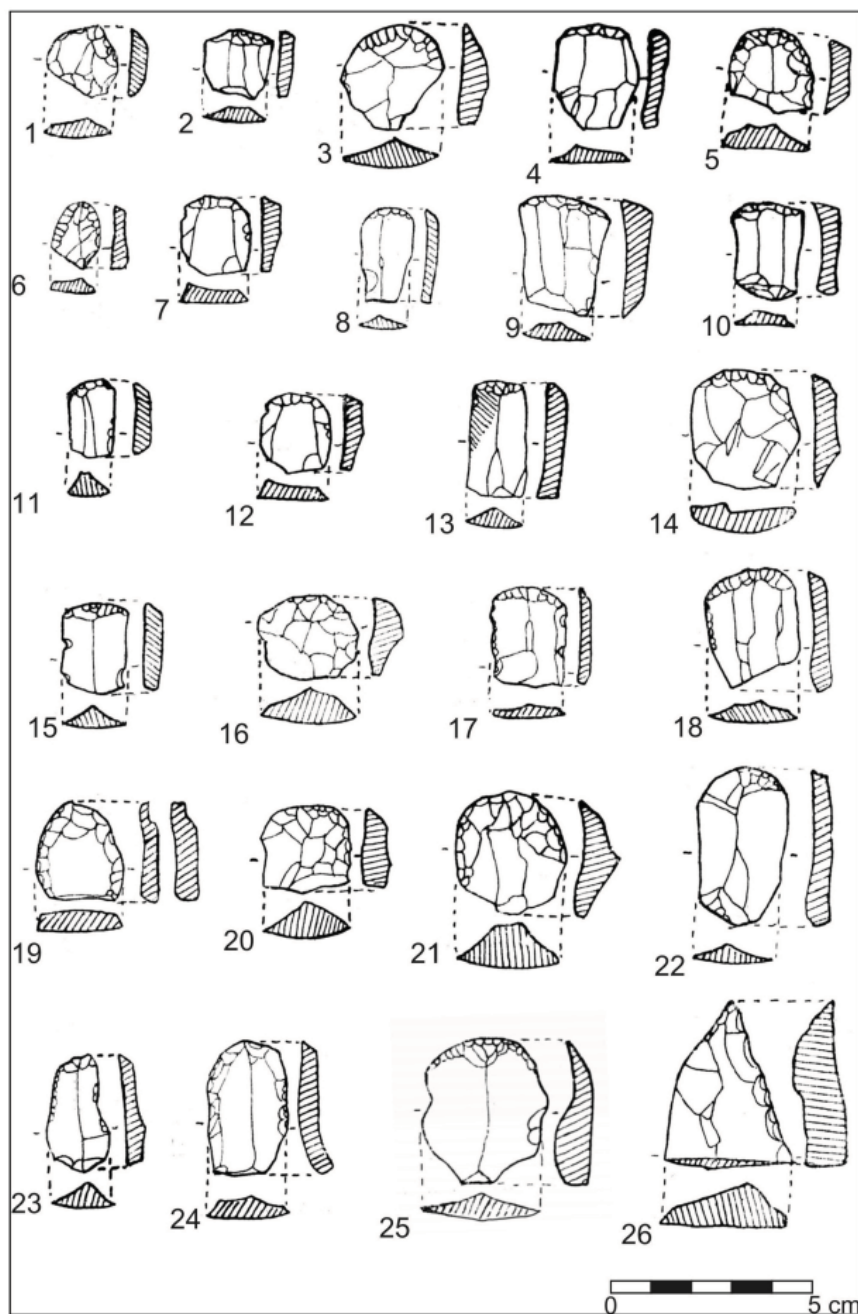

Fig. 4

Utilaj litic cioplit aparținând Culturii ceramicii liniare. 1-26, Glăvăneștii Vechi, (după E. Comșa, *op. cit.*, 1984)

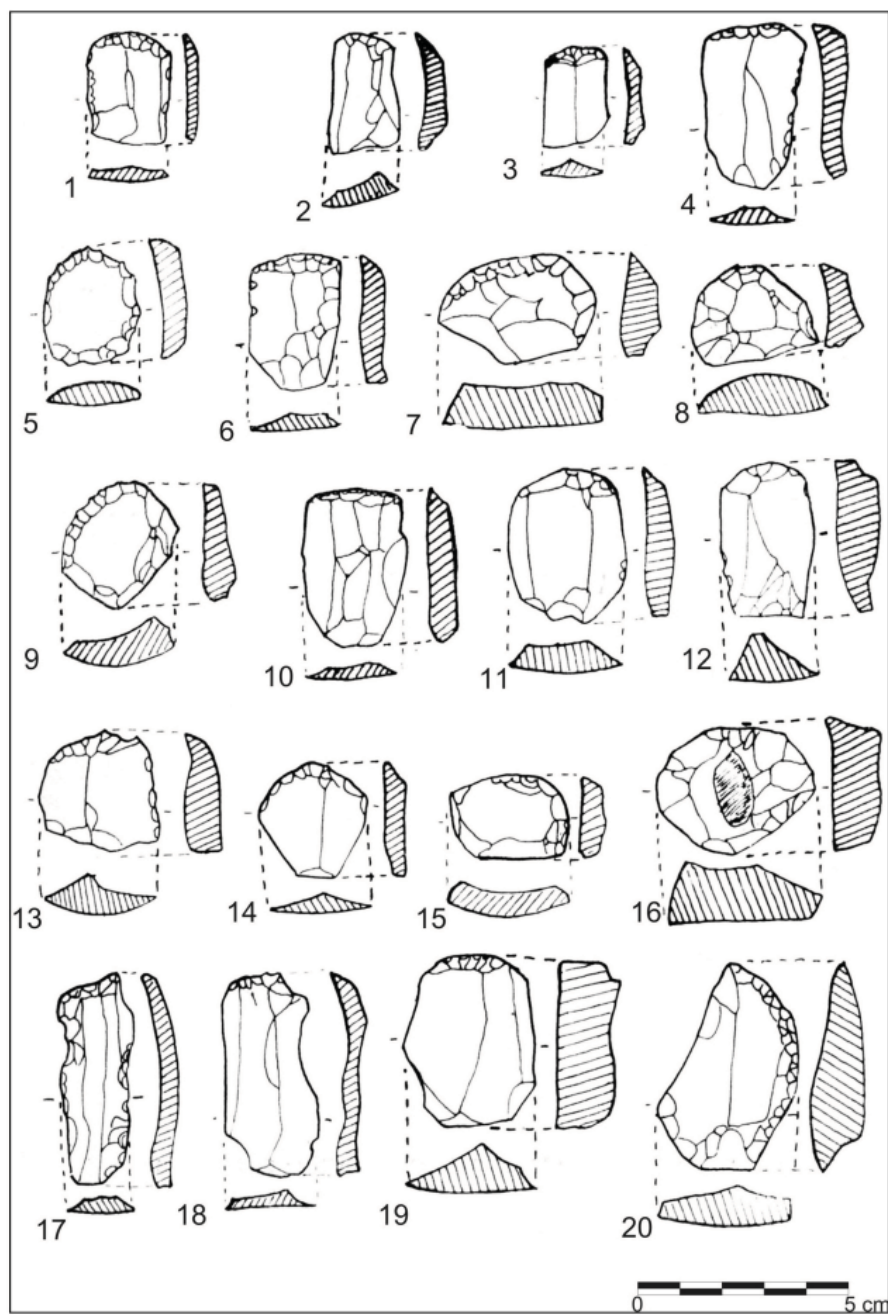

Fig. 5

Utilaj litic cioplit aparținând Culturii ceramicii liniare. 1-20, Glăvănești Vechi,
(după E. Comșa, *op. cit.*, 1984)

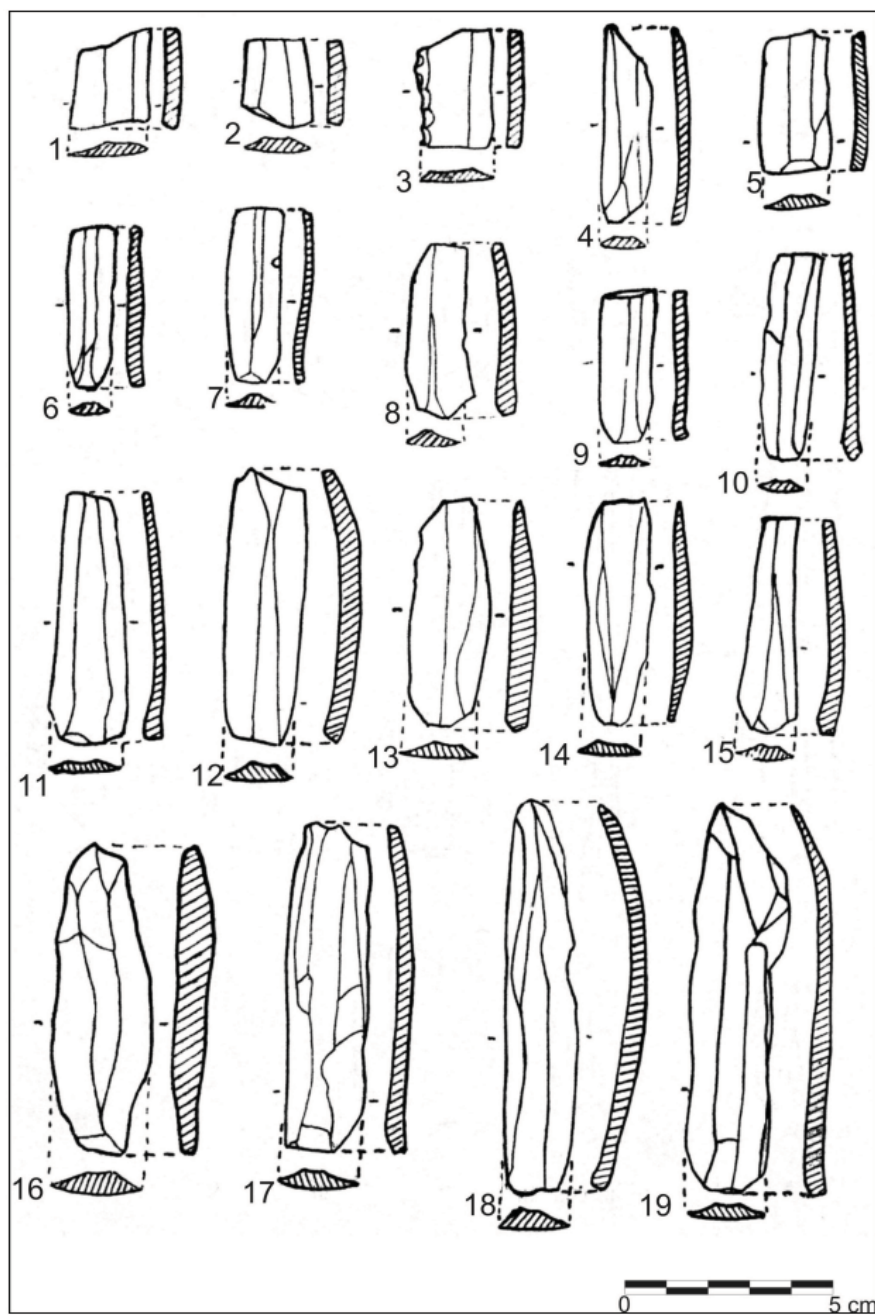

Fig. 6

Utilaj litic cioplit aparținând Culturii ceramicii liniare. 1-19, Glăvăneștii Vechi, (după E. Comșa, *op. cit.*, 1984)

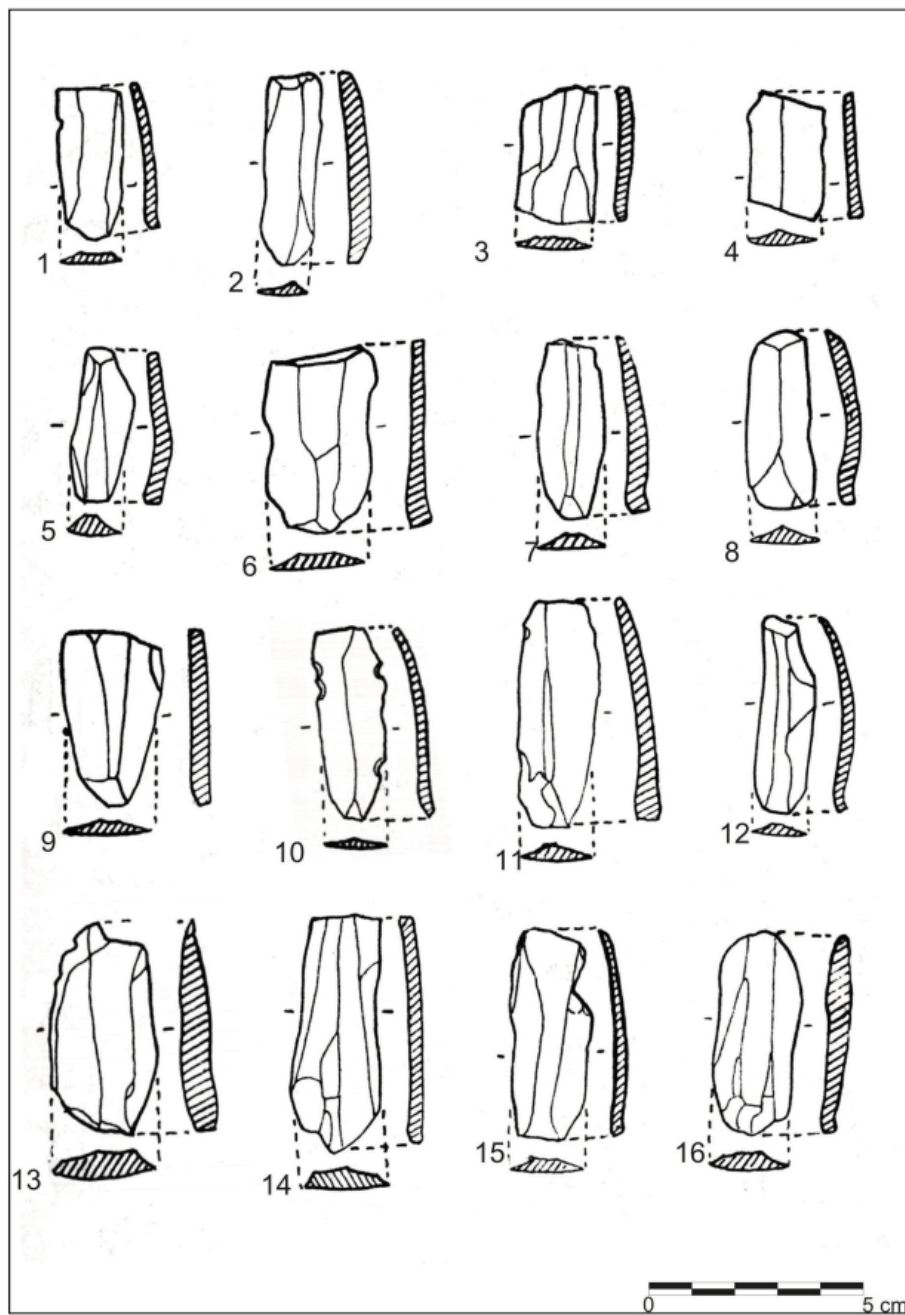

Fig. 7

Utilaj litic cioplit aparținând Culturii ceramicii liniare. 1-16, Glăvăneștii Vechi,
(după E. Comșa, *op. cit.*, 1984)

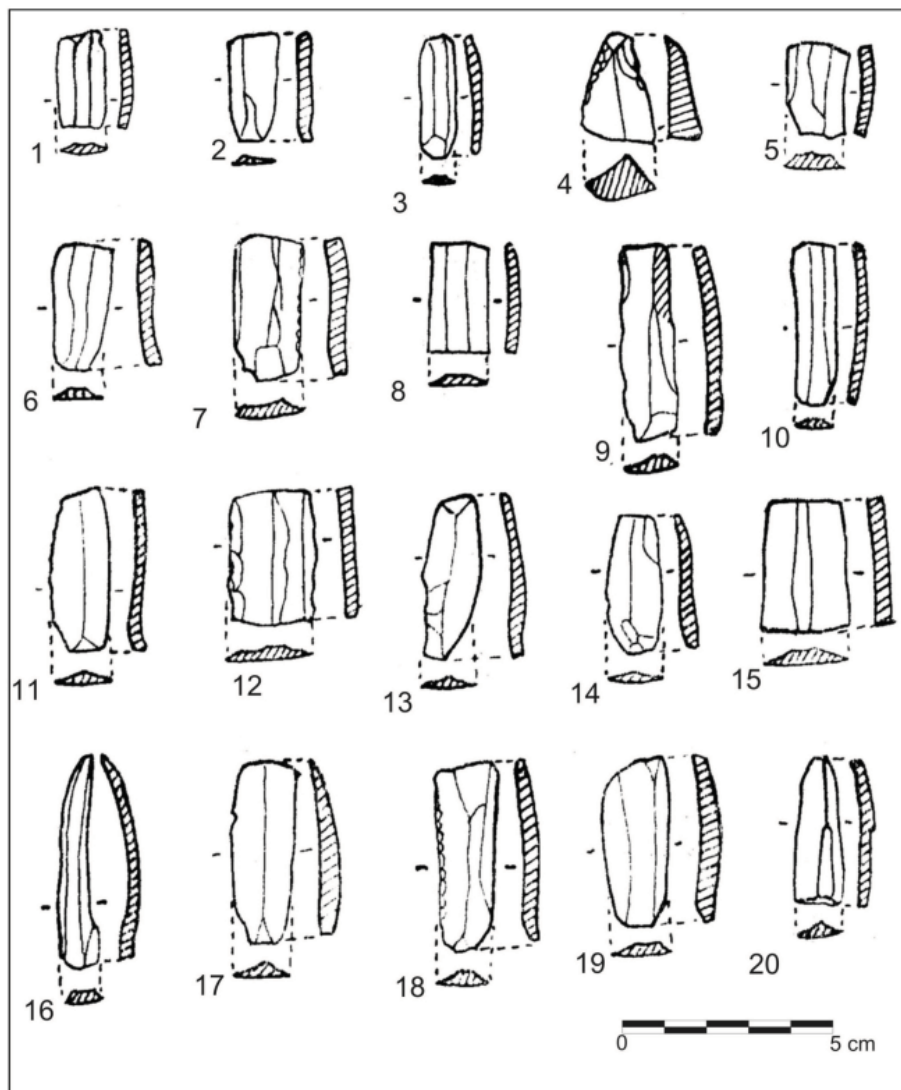

Fig. 8

Utilaj litic cioplit aparținând Culturii ceramicii liniare. 1-20, Glăvăneștii Vechi, (după E. Comșa, *op. cit.*, 1984)

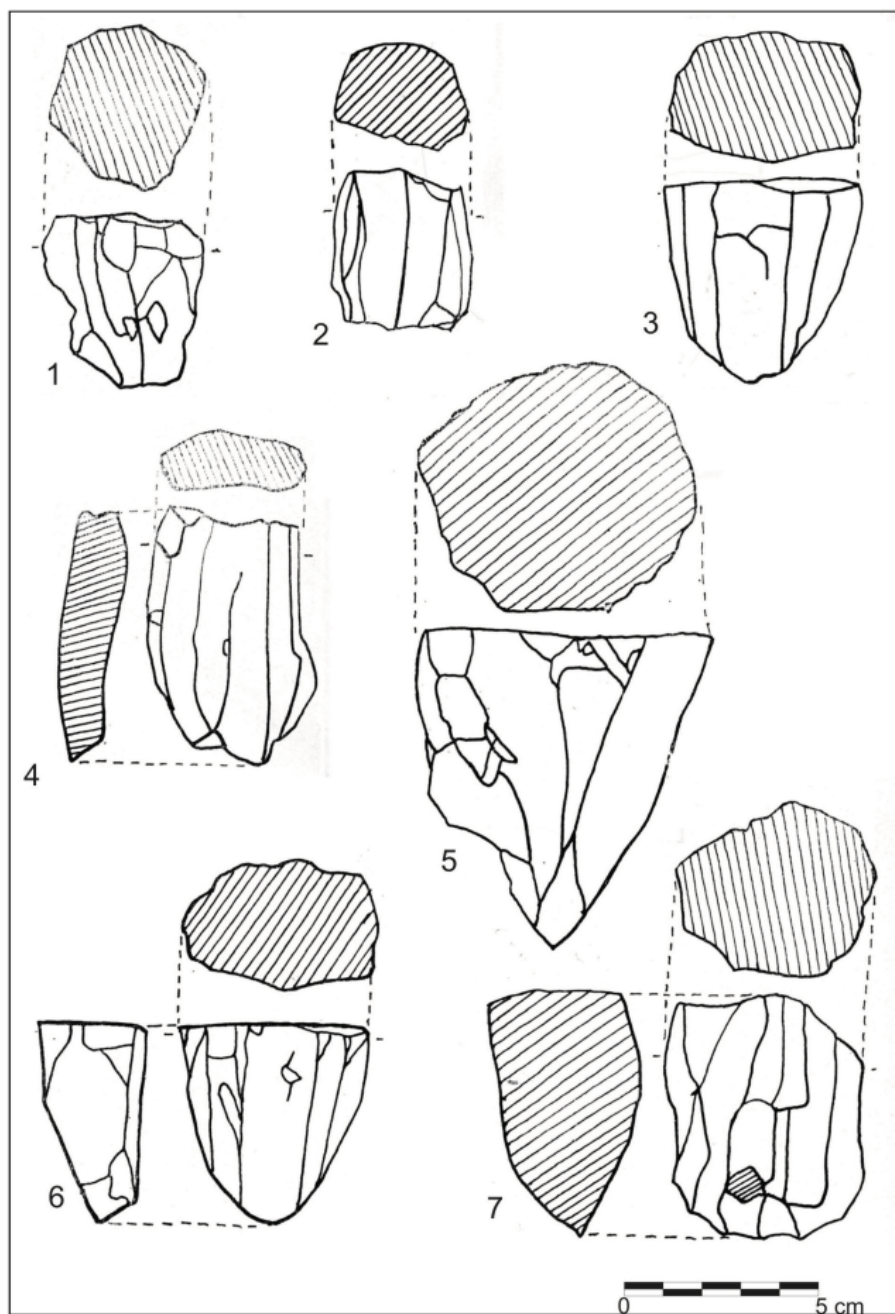

Fig. 9

Utilaj litic cioplit aparținând Culturii ceramicii liniare. 1-7, Glăvăneștii Vechi,
(după E. Comșa, *op. cit.*, 1984)